

SLAVOJ ŽIŽEK:**Podkova nade dveřmi****Výbor z textů**

Praha: Vědecko-výzkumné pracoviště AVU 2008, 220 s. Preklad Radovan Baroš, Michael Hauser, Tomáš Samek, Pavel Siostrzonek, Štěpán Steiger, Martin Šaffek

Slovenský filozof Slavoj Žižek je mysliteľ, ktorý sa teší celosvetovej popularite. Jeho pomerne rozsiahle dielo popri monografiách tvoria najmä štúdie zaoberajúce sa vzťahmi medzi ideológiami a totalitnými režimami, ako aj kritikou masovej, filmovej kultúry. Za charakteristickú črtu jeho myslenia sa považuje zrozumiteľná aplikácia lacanovskej psychoanalýzy na globálne fenomény dvadsiateho storočia.

Ani slovenským čitateľom nie je Slavoj Žižek neznámy. Vo vydavateľstve Kalligram vyšla v preklade Maríny Gálisovej a Vladislava Gálisa jedna z jeho základných prác *Mor fantázií* (1998) a okrem tejto zatiaľ jedinej monografie v slovenskom jazyku sme mali možnosť sa časopisecky stretnúť aj s jeho esejami.

Predkladaný výber Žižekových textov *Podkova nade dveřmi*, ktorý práve vychádza v českom preklade, obsahuje články z rokov 1993 – 2007. Texty sú usporiadané do niekoľkých tematických oddielov, ktoré približne sledujú dominantné ideologické paradigmy dvadsiateho storočia. Politicky orientované články dopĺňajú psychoanalytické výklady kultúrnych fenoménov s previazaním na súčasnosť, ale aj klasickú filozofiu, pričom najreflektovanejšími filozofmi, popri psychoanalytikoch ako Freud a Lacan sú Hegel a Marx.

Kniha začína pohľadom na stalinizmus ako totalitné vyústenie osvietenскеj tradície, odkiaľ autor voľne prechádza k problematike manipulácie a kontroly, poznamenananej úvahami o súčasnosti a virtuálnej realite. Špeciálne miesto venuje Žižek obdobiu rozpadu socialistického bloku a fenoménu ostalgie, čo je termín, ktorým sa označuje nostalgia za érou socializmu. Ďalej nasledujú články, ktoré bezprostredne reagujú na krízové momenty svetovej politiky, ako sú vojna v bývalej Juhoslávii alebo útok na Svetové obchodné centrum z 11. septembra. Výber uzatvárajú eseje, v ktorých sa Žižek vracia k základom modernej emancipácie a kladie si otázku, ako sa dá na tento projekt nadviazať v dnešných súvislostiach.

V úvodnej eseji, podľa ktorej je pomenovaný celý výber, autor nastoľuje otázku: Čím je ideológia dnes, keď je bežne rozšírená predstava, že žijeme v postideologickom svete? Tému o postideologickom svete pritom môžeme chápať dvojakým spôsobom. Buď si ju vysvetlíme v naivnom zmysle: konečne sme sa oslobodili od ideológií a môžeme sa venovať pragmatickým riešeniam reálnych problémov; alebo ju kriticky vysvetlíme ako prejav súčasného vládneho cynizmu.

Dnešná moc totiž nepotrebuje ucelený ideologický systém na to, aby mala legitimitu; môže si dovoliť vyjaviť neskrývanú pravdu o sebe samej a otvorene sa priznať k motívu honby za ziskom či k neľútostnému presadzovaniu ekonomických záujmov. Ak prijmeme druhú interpretáciu, vyplýva z nej, že sa musíme prikloniť k sofistikovanej kritike „symptomatického čítania“, ktoré sa zameriava na odhaľovanie nedostatkov ideologickej kon-

štrukcie.

Globálnu politickú situáciu ovláda opozícia multikulturalizmu a nacionalistických reakcií naň. Žižek tvrdí, že táto opozícia je zavádzajúca, pretože multikulturalistická tolerancia i fundamentalistické uzatváranie sú založené na potláčaní skutočne politickej oblasti, ktorá je čoraz viac ohrozovaná práve v súčasnej ére zániku ideológie.

Ako príklad uvádza xenofóbiu západnej spoločnosti voči prisťahovalcom z krajin tretieho sveta, čo sa všeobecne pokladá za problém tolerancie. Tento problém však nie je problémom tolerancie, ale spravodlivosti. Ekonomické vykorisťovanie totiž nie je kultúrnym problémom, stáva sa ním až vtedy, keď sa problém migrácie z oblasti politiky prevedie na úroveň kultúry, ktorá nám umožňuje vnímať ekonomické rozdiely ako „kultúrne rozdiely“ rozličných spôsobov života.

Prístup symptomatického čítania ale nie je postačujúci. Cynický diskurz moci si totiž toto všetko priznáva už vopred. Symptomatické čítanie je efektívne len vtedy, keď paradigmatický kritický postup prechádza od abstraktných pojmov ku konkrétnej realite, v ktorej sú tieto pojmy zakorenené. Problém, ktorý stojí v ceste symptomatickému čítaniu ideológie dnes, je preto problémom reality. Nielsen Hollywood vytvára falošné imitácie života; v konzumnej spoločnosti nadobúda aj samotný sociálny život charakter scénickej ilúzie.

Žižek sa pri definícii reality pomáha lacanovskou psychoanalýzou, ktorá reálnu vec chápe iba ako iný výraz pre prázdno. Rovnako ako káva bez kofeínu, ktorá vonia a chutí celkom ako skutočná káva napriek tomu, že ňou nie je, aj virtuálnu realitu väčšinou prežívame ako skutočnosť, aj keď ňou nie je. „Hľadání Reálna se tudíž rovná totální destrukci, (sebe)destruktivní posedlosti, v jejímž rámci se jako jediný způsob, jak vymezit hranici mezi zdáním a Reálnem, jeví inscenovat ho jako falešný spektakl“ (s. 119). Kritika ideológie sa preto musí uberať cestou od pseudokonkrétnej obraznosti k abstraktným procesom, akými sú digitálne technológie či špekulatívne trhové mechanizmy, ktoré momentálne úspešne štruktúrujú našu životnú skúsenosť.

Takéto kritické skúmanie odhaľuje pod povrchom postideologického cynizmu oblasť fetišizmu. Preto tradičnú symptomatickú formu čítania ideológie dnes nahrádza forma fetišistická. Fetiš, to sú rôzne podoby klamstva, ktoré nám pomáhajú znášať inak neznesiteľnú realitu.

Problémy, ktoré v textoch Slavoj Žižeka nachádzame, sú veľmi rôznorodé. Spája ich však originálna analýza a prítlačivý osvietenský štýl, akým ich autor dokáže podať. Zmysel týchto textov spočíva v jednoduchom posolstve, že ani politika, ktorá je sériou pragmatických intervencií a kompromisov, nie je celkom zbavená ideológie. Napriek tomu, že žijeme v spoločnosti, kde sú aj zložky identity napr. sexuálna orientácia či etická príslušnosť, považované za záležitosť slobodnej voľby, to čo nám chýba, je akt „autentickej“ slobodnej voľby.

Marek Debnár

Mgr. Marek Debnár
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo námestie 6
818 01 Bratislava I
SR
e-mail: marek.debnar@gmail.com